

BOOKA.

Knjiga **87**

DUBRAVKA UGREŠIĆ
FORSIRANJE ROMANA-REKE

Copyright © Dubravka Ugrešić, 1988.

ZA IZDAVAČA
Ivan Bevc
Nika Strugar Bevc

© za srpsko izdanje

BOOKA

11000 Beograd, Kapetan Mišina 8
office@booka.in

www.booka.in

PRELOM
Bodin Jovanović

DIZAJN KORICA
Monika Lang

ŠTAMPA
DMD Štamparija

Beograd, 2018.

Tiraž 1500

Sva prava zadržana.

Nijedan deo ove knjige ne može se koristiti
niti reprodukovati u bilo kom obliku bez pismene
saglasnosti izdavača.

FORSIRANJE ROMANA-REKE
DUBRAVKA UGREŠIĆ

I

1. Kolovoz 1983. provela sam u krevetu prikliještena išijasom. *To ti je sve od nekretanja*, rekao je moj prijatelj Grga dok smo pili kavu.

2. U rujnu iste godine otputovala sam u Iowa City kao gost *International Writers Workshopa*. Dotičnu radionicu za pisce sponjirao je Kurt Vonnegut u svom romanu *Klaonica pet*, što sam saznala tek idućeg ljeta na Pagu, pronašavši taj roman u prašnjavom nahtkastnu u unajmljenoj sobi. U radionici su bili i drugi pisci, iz mnogih zemalja svijeta, uglavnom trećeg. Svi smo stanovali na osmom katu studentskog doma *Mayflower*.

3. *Čovjek ovdje može steći krivi dojam da je svijet pun pisaca kao govana*, rekla je Helga, moja roommate. U kuhinjskim ormarićima dočekalo nas je crno, zapušteno posuđe. Lani su ovdje bili Vu Čeng i Juan Čun-Čun, a preklani Ndubisi Nwafor i Abdul Lalif Akel, rekla je s ispričavajućim tonom u glasu naša domaćica Mary. S nježnošću sam promatrala masne tavice, lončiče, žlice i vilice, razmišljajući usput o tradiciji u smislu Eliota i evoluciji u smislu Tinjanova. *Svi mi pisci smo jedna velika obitelj*, rekla sam ganuto Helgi dok smo komadićima kruha strugale iz ta-

vice omlet, prožet nevidljivom prisutnošću Juana Čun-Čuna i Abdula Lalifa Akela. *Književnost je golema matrjoška*, rekla sam s punim ustima. Što je to *matrjoška*, upitala je Helga.

4. Naši domaćini očekivali su od nas da pišemo, i ja sam zaista mislila da ću u tom betonskom brodu značajna imena napisati nešto. Nisam ništa napisala. Na zidu moje sobe, baš pored pisaćeg stola, visjela je velika karta Amerike, koja me svojim bojama podsjećala na sladoled. Često sam se zabavljala promatrajući zrake sunca koje su se prikradale s prozora i lizale pastelne mrlje američkih država.

5. Često sam telefonirala mami u Zagreb, i ona se svaki put jako razveselila što sam živa. Jedanput je mislila da sam umrla od prevelike vrućine, drugi put da sam se smrzla od prevelike zime, treći put da sam s nekim piscima poginula u avionu koji je letio za Madrid. O svim tim katastrofama pisalo je u našim novinama.

6. Jednom smo išli u goste tvornici traktora i drugih poljoprivrednih strojeva i ondje večerali kavijar sa šlagom. Biznismeni – svi visoki, prosijedi, njegovani, u tamnoplavim sakoi-
ma, sivim hlačama, bijelim košuljama i prugastim kravatama, i s isto tako njegovanim suprugama – sjedili su i ljubazno, iako malko odsutno, promatrali nas pisce. Poslije večere turski pjesnik Azim pjevao je tužne pjesme Nazima Hikmeta. Dok je turski pjesnik pjevao, uz zastakljenu stijenu koja je gledala na tamno jezero pristali su poput prikaza bijeli, golemi labudovi. Labudovi su tužno promatrali goste i kljunovima tiho bubnjali po staklu. Prisutni su ispustili dugo i zadivljeno „ah“. Onda su

biznismeni oduševljeno pljeskali turskom pjesniku, a mi, pisci,
– labudovima.

7. U listopadu me ponovo prikliještilo, pa sam posjetila ki-
ropraktora Genea A. Zdrasila iz West Brancha. *To vam je sve od
nekretanja*, rekao je Gene A. Zdrasil rastežući palčevima moje
kralješke.

8. Iz Zagreba su stizala duga pisma mojih prijatelja o inflaci-
ji, redukciji struje, o tome kako se ništa ne događa, o stvarima
posve nerazumljivim. Čitajući ta pisma voljela sam svoju ze-
mlju zato što je tako mala pa mi ju je bilo žao.

9. Dva puta pila sam kavu sa spisateljicom iz Danske, koja je
pisala romane isključivo o gmazovima. Gmazovi su bili i nara-
tori u njezinim romanima. Onda sam u knjižari slučajno naišla
na neki francuski roman u kojem je narator bila svinja. Svinja
je pripovijedala o svom tužnom svinjskom životu, od rođenja
do klanja. *Vidiš*, rekla sam spisateljici iz Danske. *Pa što onda*,
rekla je Dankinja.

10. Pisci su nakon nekog vremena počeli inzistirati na vođe-
nju ljubavi, muški sa ženskim piscima i obratno. Iz nepoznatih
razloga to nitko nije proveo u djelo. Svi su se jako trudili da
budu priznati kao spolna bića, mnogo više nego kao književ-
na. Turski pjesnik Azim izašao je jedne noći na hodnik posve
gol i očajno zavapio *I am a man*, iako nitko nikada u to nije bio
posumnjao. *Sve je to zato* – rekla je Helga dok smo sastavljale
top-listu muškaraca pisaca u smislu njihove muževnosti – *što
pisce možda i poštuju, ali ih malo vole kao ljudska bića.*

11. U studenom sam krenula na put po Americi, prethodno ostavivši u kuhinjskom ormariću svoju šalicu za čaj, bijelu sa zelenim prugama. U San Franciscu susrela sam pisce iz Brazila, Indonezije, Mađarske i Španjolske. Svi mi često smo se i slučajno susretali na gradskim ulicama, što je bilo više nego neobično. Jednom sam, vozeći se u taksiju, od taksiste saznala da i gradovi imaju svoje horoskopske znakove. Nisam, nažalost, saznala koji je horoskopski znak Zagreba, jer taksist nije znao gdje je to. Na aerodromu u Las Vegasu slučajno sam naletjela na istočnonjemačkog pisca Hansa. Hans i ja promatrali smo zalazak sunca koji je bio mnogo ljepši od onoga na razglednicama. U Los Angelesu posjetila sam američke prijatelje, pisce, koji su me povelu u Tijuano. Na povratku je granični prijelaz bio zakrčen automobilima i Meksikancima. Meksikanci su pjevali tužne pjesme i prodavali velike, bijele, gipsane labudove. Mi smo ih ljubazno, iako malko odsutno, promatrali iz automobila i dobacivali im novčiće.

12. Božićne praznike provela sam u New Yorku. Stanovala sam na Manhattanu, u trošnom stanu židovske emigrantkinje iz Odese. U stanu je bio njezin *papa* – osamdesetogodišnjak koji je po cio dan, odjeven u prugastu pidžamu, gledao televiziju, iako nije znao engleski – i sijamski mačak Ronječka, nazvan po američkom predsjedniku Ronaldu Reganu. Šetala sam po New Yorku, strašnom i divnom, i razmišljala o tome kako ću nešto napisati o njemu, divnom i strašnom. Nisam napisala ništa.

13. Na aerodrom JFK vozio me taksist koji je, čuvši kamo putujem, rekao: *Šteta, divna zemlja, a tako puna komunista!*

14. Vratila sam se u Zagreb pred samu Novu godinu. Grad mi se učinio malenim, a ulice nepojmljivo uskima. U našim novinama vrvjelo je od članaka i feljtona o 1984, a sve u vezi s Orwellovom 1984-om. S još nepotrošenom zalihom energije, koju sam nakupila pješačeći ulicama New Yorka, jurnula sam van i uhvatila se u tome kako bezglavo kružim oko Cvjetnog trga. Zato sam se brzo sklonila u kino i gledala *Policajca* iz *Bronxa* s ostarjelim Paulom Newmanom u glavnoj ulozi. Nakon kina, u restoranu *Drina*, suočila sam se s tužnom pljeskavicom na tanjuru i činjenicom da je Zagreb zaista malen. Smanjila sam kretanje.

15. Polovicu plaće potrošila sam na razglednice na kojima je pisalo *Pozdrav iz Zagreba*. Ubrzo sam dobila razglednicu od pisca iz Gane na kojoj je pisalo *Pozdrav iz Accre*.

16. U travnju sam s piscima Sašom i Velimirom putovala na književne razgovore u Moskvu. Tamo su dvojica novinara zamolila Velimira i mene za intervju. Najprije su nas malo slikali ispred hotela *Peking*, gdje smo odsjeli, a zatim su izrazili želju da nas slikaju ispred spomenika Majakovskom, koji stoji ispred hotela *Peking*. Mi nismo imali ništa protiv. Majakovski je bio veoma velik, a mi, s tim u vezi, veoma mali. U blizini spomenika šetkao je neki starac i promatrao nas. Novinari su otkrili da je taj starac glavom i bradom sâm kipar Kibaljnikov, baš onaj Kibaljnikov koji je isklesao spomenik Majakovskom. Onda su nas ponovo fotografirali, sada zajedno s Kibaljnikovom. Mi smo opet bili veoma mali, kipar Kibaljnikov nešto veći, jer se popeo Majakovskom na stopalo, a Majakovski najveći. Onda su nas novinari napustili, posve zaboravivši na intervju.

Moj moskovski prijatelj Vitja tvrdio je da je kipar Kibaljnikov već odavno u grobu. Sve je to bilo veoma neobično.

17. U Moskvi sam posjetila slikara Kabakova, koji mi je pokazao svoje neobične kutije. U jednoj su bile slike koje su pričale priču o čovjeku koji je cio svoj život provodio u ormaru. Te su slike bile crne, što je posve prirodno, jer su bile slikane iz perspektive čovjeka u ormaru. Meni se ta kutija najviše sviđela.

18. U svibnju me posjetila Helga. Svibanj je bio topao. Helga je noću na terasi, uz mjesječinu i baterijsku lampicu, čitala knjigu *Die Frau und Russland*. Danju je izgovarala riječi: *quatch*, *verrückt* i *scheisse*. Onda je Helga otputovala u Berlin i meni je bilo žao što je otputovala.

19. U svibnju su novine pisale o tome da su cijene strašno porasle, a plaće se strašno smanjile, a jedan je ministar izjavio za novine nešto o močvarama i opozicionerima, koji u tim močvarama plivaju kao šarani, i da bi te močvare trebalo isušiti pa bi se poslije meliorizacije vidjelo jesu li ti šarani još uvijek opozicioneri.

20. Moj prijatelj Nenad pozvao me u šetnju parkom. *Ovaj park je jako mali, zato hodaj polako da ga brzo ne potrošimo*, rekao je.

21. Kiropraktor Gene A. Zdražil poslao mi je razglednicu New Yorka s balonom na kojoj je pisalo: *Pozdrav iz San Francisca vama i vašoj kičmi, kako vaši kralješci, nadam se dobro*. Javila se i spisateljica iz Danske s viješću da radi na novom romanu u

kojem je glavni junak – gušter. Čitajući pismo zamišljala sam guštera *varanusa salvatora*, koji može biti dug i do dva metra, i zavidjela danskoj spisateljici na dužini.

22. U lipnju me na putu za Italiju posjetio rumunjski pjesnik Dinu i rekao da je baš divno što je pjesnik iz Rumunjske, a ne iz neke druge zemlje, i da se ne bi mijenjao ni s kim, bez obzira na sve. Ja sam na to rekla da se ne bih ni ja. Bez obzira na sve.

23. U lipnju me ponovo prikliještilo. Posjetio me Ante, koji je u vezi s mojim išijasom spomenuo svoju spondilozu i vedro mi demonstrirao kako mu pucketaju vratni kralješci. Pazi ovo, govorio je tonom koji zahtijeva potpunu tišinu. Ja sam pazila, i zaista se čulo kako mu pucketaju.

24. Posjetila me i prijateljica moje mame, drugarica Zorka, prvoborac, i ispričala mi svoj san. *Sanjala sam*, rekla je, *veliku svečanu dvoranu. U prvim redovima sjedili su moji suborci okićeni ordenjem, sada sve sami generali. A za mene nije bilo ni jednog jedinog slobodnog mjesta! Mi smo žene uvijek diskriminirane, kako na javi, tako i u snu*, rekla sam drugarici Zorki.

25. U srpnju sam otputovala na Pag, poznat po ljekovitom blatu. Na tom blatu ljudi su jedni drugima pokazivali ožiljke od operacija i prali si leđa spužvicama. Meni je prao leđa jedan mesar iz Virovitice. Na plaži sam čitala *Le Carreea*, *Canettija*, *Vonneguta*, *Čarobni brijeg* i *Tri mušketira*. Ovo posljednje čak dva puta. Jedne noći sanjala sam san u kojem sam vodila ljubav sa svojim *alter egom*. Moj *alter ego* bila je deset godina mlađa od mene. *Dovraga, ovo je vrlo žalosno! Poštujem starost, ali je ne volim*

ni kuhanu, ni pečenu – rekla je pritom, upotrijebivši Portosovu rečenicu.

26. Krajem srpnja vratila sam se u Zagreb. U poštanskom sandučiću dočekalo me pismo brazilskog pisca Carlosa, kojeg sam upoznala u *workshopu*. U pismu je bila fotokopija nekog teksta, jedan je odlomak bio označen crvenim flomasterom. U tom odlomku pisalo je: *U radionici je bila i jedna književnica iz Istočne Europe, neobičnog imena Dubrufka, očito malo zvekasta. Čim bih joj, naime, spomenuo Rio, stala me gnjaviti s nekim Ostapom Benderom.*

27. Jednom me pozvao na večeru moj znanac, pjesnik. Za večerom je dugo i veoma zanimljivo pričao o važnosti kućnog odgoja, i to mi se jako dopalo. Poslije večere vodili smo ljubav. *Fala ti. Baš san lipo svršija*, rekao je taj pjesnik.

28. U kolovozu sam kupila bilježnicu i zapisala – *Šešir je pun likova! Što da radi ovaj lik koji držim u ruci?* – s čvrstom namjerom da napišem roman, iako nisam točno znala kakav. *To ti je sve od nekretanja*, rekao je moj prijatelj Grga dok smo pili kavu. Navratila je i moja prijateljica Snježana i pitala me o čemu ću to pisati. *Pa, ja bih o piscima*, rekla sam. *Pa stalno pišeš o piscima*, rekla je. *Samo dobri pisci mogu pisati o bilo čemu, dok loši moraju pripaziti na temu*, dodala je. *Što mogu kad volim pisce zato što su tako mali, pa mi ih je žao*, rekla sam ja, odlučivši da još nepostojeću radnju smjestim u Zagreb.

29. Zlatni vijenac Struških večeri dobio je poznati sovjetski pjesnik Andrej Voznesenski, koji je za novine u nekoliko navrata izjavio da što je pjesniku gore, to je za poeziju bolje.

30. Početkom rujna dobila sam razglednicu od prijatelja Culeta, pisca iz Beograda. *Dragi Dule, forsiram roman-reku, pisalo je na razglednici. Otpisala sam lirski: Dragi Cule, nije ni meni lako. Šešir je pun likova, a ja ne znam što da radi ovaj lik koji držim u ruci. Ubrzo je stigao telegram. Nek' se jebe. Stop. To je najlepše. Stop.*

Kako u životu, tako i u prozi. Stop.

- Kako više možete voljeti pripovijesti koje su besmislene i koje ne znače ništa – govorio im je mudri Ulug.
- Baš zato ih i volimo – odgovarahu sultanije.

VOLTAIRE, *Zadig ili sudbina*

LUNDI, 5 MAI

1.

Jose Ramon Espeso stigao je u zagrebački hotel „Intercontinental“ oko šest sati izjutra. Čim je ušao u hotelsku sobu odmah je krenuo prema prozoru da razmakne zavjese. Siva jutarnja svjetlost upuzala je u sobu. Zatim se vratio putnoj torbi da raspredi stvari. Odijelo je pomno objesio na vješalicu. Metalni udarac vješalice o držač u ormaru razbio je jutarnju tišinu. Uredno složenu bijelu košulju i kravatu položio je na krevet, to je kanio obući za sjednicu. Petnaest primjeraka referata pod naslovom „Poezija i cenzura“ odložio je na pisaći stol. Zatim je krenuo u kupaonicu, ostavio ondje toaletnu torbicu, odmah izvadiвши četkicu i zubnu pastu. Sa zahodske školjke skinuo je papirnatu traku i bacio je u kantu za smeće. Isto je učinio s celofanskim omotačima na čašama. U jednu je stavio zubnu četkicu i pastu. Jose Ramonu prijalo je to jutarnje osvajanje predmeta i prostora hotelske sobe.

Zatim se Jose Ramon uputio prema pisaćem stolu u sobi i provjerio stolnu lampu, upalivši je i ugasivši. Iz džepa je izvadio nekoliko razglednica Zagreba koje je kupio u trafici po izlasku iz kolodvora. Jednu je adresirao odmah. U vlaku je bio na-

pisao kratku pjesmu pa je odlučio da je prepíše na razglednicu i pošalje majci Luisi Gonzales.

Kada je dovršio prepisivanje bilo je tek sedam. Jose Ramon je provjerio program: *Lundi, 5 mai, 10 heurs, Inauguration solenelle des Coloques et exposé d'introduction*. Otvaranje je započinjalo tek u deset. Jose Ramon se ogledao po sobi, zadržavši pogled na uredno složenoj košulji. Siva svjetlost uspuzala je pod ovratnik i odatle bacala škrtu, jedva primjetnu sjenu. Jose Ramon je odlučio da se spusti na doručak.

Za doručak je naručio dva meko kuhana jaja i čaj. Jose Ramon je jagodicom kažiprsta pogladio jaje i žličicom kvrcnuo vrh. Volio je taj zvuk i obred. Pažljivo je načinio okrugao otvor na ljusci i pomno vadio meku sadržinu. Konobar je donio i zdjelice s kolutićima maslaca pa je Jose Ramon dopustio sebi i tanku krišku kruha premazanu maslacem. Jose Ramon je kažiprstom prelazio po rubu bijele uškrobljene salvete, zatim po rubu šalice za čaj, otpio gutljaj čaja iz šalice, zatim jagodicom prsta prebrojavao zupce na besposlenoj vilici... Kad bi nekim slučajem svi ti predmeti – salveta, šalice, vilica – postali nevidljivi, promatraču bi se moglo učiniti da Jose Ramon ispisuje u zraku neke male magične linije. A Jose Ramon je ponavljao u sebi stihove svoje nove pjesme i hod nesvjesnog kažiprsta po rubu bijele uškrobljene salvete značio je, vjerojatno, vrijeme jednog stiha, hod po rubu šalice drugog...

Zbog svojih komunističkih ideja Jose Ramon Espeso bio je za vrijeme Franca nekoliko puta u zatvoru. I sada je sebe držao komunistom, iako to više ni njemu ni drugima oko njega nije bilo tako važno... Okružen zidovima Carabanchela često je znao zamišljati nizove opeka ispod žbuke, kako su složene, kakve su veličine, koliko ih ima. Na taj način trenirao je

unutrašnji mir i zauzdavao strah. Pišući pjesme Jose Ramon je baratao riječima kao s opekama. Mogao je osjetiti njihovu hrapavost ili glatkoću, poroznost ili čvrstinu, njihove bridove, baš kao da u ruci drži opeke i važe njihovu težinu. Slagao je riječi u pjesme kao da slaže opeke, i gradio čvrste zidice riječi. Često je znao zamišljati jednu opeku, tu koja je ključ, pomoću koje se otvara cio zid, koja izgleda kao ostale, a lažna je, koja se traži dugo i mukotrпно, kuckanjem, dodirom, osluškivanjem zvuka. U svoje pjesme stao je Jose Ramon uzidavati takvu riječ-opeku koja je, kad bi se pronašla, mijenjala, pomicala, obrtala ili širila smisao pjesme, obasjavala je drugim svjetlom, onim iz pukotine, onim s druge strane. Ponekad je znalo biti više takvih riječi, cijeli stihovi, a ponekad se taj drugi smisao otkrivao naknadno sam, slagao se bez njegova udjela.

Isprva je to činio zbog cenzure – zabavljala ga je ta slatka igra skrivača za koju je, doduše, samo on znao – ali i kasnije, kada to više nije bilo potrebno. Jedino ga je ljutila činjenica da lijenim kritičarima nije bilo do toga da odgonetavaju pomno ugrađivane riječi-šifre. Čitali su pjesme baš onako kao što bi promatrali zid, ne sluteći da je jedna opeka u njemu lažna. Zbog toga bi Jose Ramon uz neke pjesme znao napisati i komentare i pohranjivati ih u stanu svoje majke Luise.

Kada je dovršio doručak bilo je tek sedam i trideset. Prošetao je gotovo praznim predvorjem, a onda, upitavši za Kristalnu dvoranu, od ljubaznog službenika na recepciji usput saznao da hotel ima saunu i bazen.

Iznenadna mogućnost da se okupa u bazenu prije početka sjednice neobično se svidjela Joseu Ramonu. A kada je od mlade žene, na ulazu u dvoranu s bazenom, saznao da može unaj-

miti kupaći kostim, frotirni ogrtač i kapu za kupanje, odlučio je da to učini odmah.

– Imate li možda i muziku? – upitao je mladu ženu na lošem engleskom, kao da se to podrazumijeva i kao da su neozvučeni bazeni prava rijetkost.

– Ovaj... imamo... – rekla je žena i sama se začudila svome odgovoru. Bazen je bio prazan, muziku uključuju tek kada ima mnogo kupaca, a to je rijetko. Možda je mladu ženu zbunila neobična pojava Josea Ramona. Stari gospodin imao je na glavi kapicu od prozirnog najlona, i kako je bio ćelav, ćela je pod prozirnim najlonom sjajila mutnim sjajem i nalikovala na neku fantastičnu kupolu. Sve je na tom starom gospodinu opisivalo dobroćudni krug: nos, obrazi, prosijeda brada, naočale, trbuh... S tom kupaćom kapicom, debelim trbuhom i tankim nogama podsjećao je ženu na crtež iz dječjih slikovnica ili na kakvog ne baš uspješnog čarobnjaka. Prije nego je išta drugo stigla reći, čovjek je toplo rekao...

– Gracias, señorita...

I odgegao prema bazenu. Žena se nasmiješila, slegla ramenima i stavila kasetu. Tu kasetu poklonio joj je lani jedan Amerikanac koji je običavao plivati rano ujutro, kao ovaj ovdje.

Jose Ramon je imao tri ljubavi u životu: majku, poeziju i opernu muziku, što je za jedan život posve dovoljno. I kada se dvorana ispunila zvucima Bizetove *Carmen*, osjetio je neobičnu sreću. Uranjao je u vodu kao u muziku, uranjao je u muziku kao u vodu. Plutajući na leđima mogao je vidjeti modro nebo koje je nadiralo kroz zastakljen krov, okrenuvši glavu u stranu, mogao je prebrojavati krošnje jablanova koji su rasli na suprotnoj strani ulice. Zajedno s Joseom Ramonom plivali su oblaci i zeleni jablanovi. Glas Marie Callas odlijetao je u krošnje, tresao

ih kao svježi povjetarac – krošnje su se oblijevale srebrom i naglo tamnjele – a onda se, probijajući staklo, vraćao i kao sjajna zvijezda padao na dno. Jose Ramon je ronio za glasom.

Nešto kasnije mlada je žena zavirila u dvoranu da pogleda što radi neobični gost. Gost je nespretno zamahivao rukama, udarao nogama, puhao, nestajao u vodi, izranjao, frktao, plutao na leđima, prskao na sve strane, onda opet tiho iščezavao, tako da je na vodi plivala samo najlonska kapa. Nalikovao je na debelu, staru i neobično sretnu foku. Mlada žena uživala je u rijetkom prizoru nečije sreće.

A onda je čovjek, plutajući na leđima, pogledao na sat, okrenuo se i polako zaplivaio prema stepenicama. Dok se nespretno uspinjao, mladoj ženi učinilo se da na njegovu licu vidi osmijeh. Izašao je iz bazena okrenut leđima i podigao ruke da skinu najlonsku kapu.

U tom se trenutku naglo okrenuo, kao da je osjetio da ga žena promatra. Učinio je to nespretno, okliznuo se i cijelo njegovo tijelo poletjelo je unazad. Zalamatao je rukama pokušavajući održati ravnotežu, a onda pao, udarivši glavom o rub bazena. Žena je pritrčala, neodlučno raširila ruke, zatim otrčala natrag do telefona i drhtavim prstima okrenula broj hitne pomoći.

– ... Hitno je...! – vikala je uzbuđeno u slušalicu. – Stišajte tu muziku, za miloga boga! – dreknuo je glas s druge strane.

Majka Josea Ramona, Luisa Gonzales, koja je voljela lijepe i snažne prizore, zacijelo bi ovim bila zadovoljna da ga je imala prilike vidjeti i da se, dakako, nije radilo o njezinu sinu.

Prilikom rutinske pretrage hotelske sobe, uz nazočnost mladog službenika španjolskog konzulata, sve Jose Ramonove stva-

ri bile su uredno popisane i spakirane. Službenik španjolskog konzulata virnuo je na razglednicu s pisaćeg stola, pročitao je, jer ju je od svih prisutnih samo on mogao pročitati, i stavio u džep, što nije posve odgovaralo protokolu. Odlučio je da će tu razglednicu i svoje saučesće poslati gospođi Luisi Gonzales osobno. I on je, kao svi Španjolci na ovome svijetu, imao majku.

2.

– Maco, ‘očemo još jedanput? – prostenjala je mazno Vanda i pošakljala Ministra ispod pupka. Maca je podigao jednu šapu i zagladio njome svoje zabrinuto čelo, a drugom srdačno potapšao Vandinu stražnjicu.

– Nećemo, maco, moram na posao...

Ministar se nevoljko izvukao iz kreveta i stao skupljati dijelove odjeće razbacane po sobi.

– Idem onda skuhat kavu, maco – rekla je pomirljivo Vanda, pospreživši svoje punašno tijelo u kineski kućni haljetak, koji joj je Ministar kupio u Londonu, i odgegalu u kuhinju.

Čarapu je Ministar pronašao točno pored kreveta, odnosno pored Vandinog ružičastog heklanog šeširića. Pogled na šeširić ispunio je Ministra takvim iznenadnim miljem da je, navlačeći čarapu, zatulio u pravcu kuhinje...

– Maco, ja te... volim...

– I ja tebeeee... – čuo se iz kuhinje Vandin glas popraćen oštrim piskom ekspresnog lončića za kavu. Talijanskog. Donio ga je lani iz Trsta.

Ah, šeširić...! Kako je samo bila maštovita! Prije nekog vremena kupila je seksualni priručnik, sto poza prilikom snošaja, tako nešto, izabrala desetak prigodnih, ispisala ih na papiriće, isheklala šeširić, stavila papiriće u šeširić – i već su, eto, ne-

koliko mjeseci igrali tu uzbudljivu erotsku lutriju. Jednom bi zažmirivši izvlačio Ministar, drugi put Vanda. Vanda je u tim prilikama tako cičala od zadovoljstva kao da je izvukla na lutriji milijardu dinara, a ne običan snošaj. Danas ih je zapao misionarski, koji je iskreno govoreći Ministru bio nekako najviše po duši, odnosno po tijelu... Nema što, Vanda je u tim stvarima zaista bila prvak. I veliko srce. Prije nekih mjesec dana izbacili su iz šeširića stojeći položaj, jer je Ministra pri tom bio uhvatio išijas. Sućutna Vanda smjesta je poderala i bacila u smeće papirić s tim mrskim i za sve krivim položajem.

Bilo je devet sati kada je Ministar zavezao kravatu i provukao češalj kroz rijetku kosu.

– Maco, kavica... – začuo se iz kuhinje Vandin glas popraćen iznenadnom zvonjavom telefona. Ministar se malo lecnuo kad mu je Vanda pružila slušalicu. Mogao je to biti samo Prša, jedini je on znao za Vandu...

– Slušajte, možete li doći... Dogodilo se nešto vrlo neugodno, zapravo ništa strašno, ne brinite, ali mislim, ipak... Da, ja sam u hotelu, da... – govorila je slušalica zabrinutim Pršinim glasom.

Ministar je navukao ogrtač, koji je Vanda već spremno pridržavala s brižnim izrazom na licu.

– Maco, moram hitno u Interkonti, vidimo se kasnije – rekao je Ministar svojoj ljubavnici i sekretarici Vandini, cmoknuvši je u usta.

3.

Pipo Fink, dugonog mlad čovjek u trapericama, bijelim tenisicama, „bogart“ ogrtaču raskopčanom toliko da se s plave pamučne majice mogao na prsima čitati natpis *New York University*, zakoračio je na meki sag hotela „Intercontinental“. Pipo

Fink je zastao, neodlučno federirajući na tenisicama i ogledavajući se oko sebe kao kamera u kružnoj vožnji, a onda, kao da je nešto odlučio, krenuo nadesno. I baš u tom zaokretu nadesno u kadru Pipe Finka pojavilo se ulašteno lice pjesnika Prše.

– Gdje si, stari?! – uzviknuo je Prša napadno srdačno i munuo šakom Pipu u rame. – A? – rezimirao je pitanje ne očekujući odgovor. Kad je Pipo ipak htio reći „tu sam“ ili nešto slično, Prša ga je već preduhitrio.

– Nema ti još nikoga, znaš... Nego, hajdemo nas dvojica na kavu! A?

I Prša je okrenuo Pipu u suprotnom smjeru, smjeru bara „Diana“. Pipo se još nije uspio snaći i razmisliti je li on to za kavu s Pršom i je li za kavu uopće, a već je sjedio za šankom u baru i pred njim se pušio mali „kapučino“.

– Ti si, stari, nesalomljiv! Svi mi starimo, fizički propadamo, samo si ti bezobrazno mlad? A? Što ti je to na majici, a?!

Prša je intimno tapšao Pipino rame kao svoje rođeno, i Pipo je, posve razoružan, razmišljao o tome kako ga je Prša očito s nekim zamijenio. Pršu je znao iz viđenja i nije pamtio da je u životu progovorio s njim više od tri riječi.

– Kako si? – rekao je Pipo tek toliko da i on otvori usta.

– Strašno, stari, strašno! Katastrofa! – uzdahnuo je Prša i njegovo lice izbrazdalo sa borama duboko zabrinuta čovjeka.

Pipu je Prša s tim tamnim sjajem na licu i podignutim obrvama neodoljivo podsjećao na pjevače novokomponirane narodne glazbe. Kad smo takva kultura, novokomponirana, nije čudo da ljudi imitiraju svoje otužne zvijezde, pomislio je Pipo.

– Ma nemoj – rekao je oprezno, sad već posve siguran da ga je Prša s nekim zamijenio.

Prša je svečano podigao desnu ruku i pred Pipinim nosom raširio prste. Držao je podignut dlan kao da tumači brojku pet i pozorno motrio na Pipinu reakciju.

– Ne razumijem...

– Gledaj bolje. Pažljivije – rekao je Prša.

– Ništa ne kužim...

Prša je zategao prste. Četiri su stajala ravno poput svijeća, dok je kažiprst tužno klonuo.

– Je l' to neki trik? – zbunio se Pipo.

– Eh, da je trik... – uzdahnuo je Prša. – Ti, dakle, nisi čuo?!

– Ne...

– I ne znaš što mi se dogodilo?

– Ne... – rekao je Pipo i gotovo se osjetio krivim.

– Za moje akcije, performanse, *Kultura udruženom radu*, to si, valjda, čuo, znaš?

– Da – rekao je Pipo, iako nije čuo, znao.

– E, pa lani sam ti... – započeo je Prša, dok se Pipo lecnuo na taj narodnjački etički dativ – da, bilo je to baš za 1. maj, za praznik rada, izvodio svoju akciju u tvornici žarulja, sijalica. Tražio sam da se u najvećoj tvorničkoj sali, hali, uključe strojevi, mašine, da se zapale sve sijalice, naručio sam mikrofona, jaki razglas... Znaš mene kakav sam perfekcionista! Hoću da sve bude tip-top!

Pipo je o Prši znao malo, gotovo nikako, ali je kimao glavom strpljivo podnoseći Pršin dosadan, sinonimski jezik.

– I? – upitao je kratko.

– Ti, zbilja su bili zlatni ti ljudi, ti radnici, napravili su mi pravcati *light-show*, vatromet, kažem ti, uključili su nekih... šta ja znam koliko stotina vati struje, električne, ne razumijem se u elektriku... Ti, to me oduševilo i zapanjilo, taj spoj kulture i

udruženog rada! Koji je to osjećaj, koji doživljaj, nemaš pojma, stari....

– I?

– I ništa – naglo se smračio Prša. – Čitao sam pjesme i nepažnjom gurnuo ruku, šaku, u nekog vruga, šta ja znam šta je to bilo... Stresla me struja da sam jedva ostao živ!... A ovo je samo jedna vidljiva, konkretna posljedica...

– Misliš taj prst?

– A tebi je to malo?! Prsti, ruka, to je naše sredstvo za rad. I ovo, ovdje, dakako – dodao je Prša i kucnuo se prstom po čelu. – Da je barem noga, to jest neki drugi ekstremitet. Barem palac, s njim se manje služim... Ali kažiprst!

– I? – upitao je malo razočarano Pipo.

– Platili su mi odštetu za nesreću, povredu na radu. Bili su korektni, fer, nema šta.

Prša je micao kažiprstom i promatrao ga tužnim pogledom kojim roditelji promatraju svoje jedino, a sakato dijete.

– Vidi, jebo ga bog – jetko je rekao Prša. – Ni toplice nisu pomogle. Strašno, jezivo, kažem ti. I još k tome košta!

– Kako to misliš? – upitao je Pipo.

– Kao prvo, stalno sam na bolovanju. A znaš koliki mi je dohodak, plaća zbog bolovanja?! Srežu ti pola! Ne možeš ni zamisliti!

Pipo to zaista nije mogao zamisliti jer je bio slobodnjak. Zato je sućutno kimnuo u Pršinu pravcu.

– Kao drugo – nastavio je – dobio sam stan. Svinje, stvarno su prasci. Dali su mi stan u centru, dvjesto kvadrata. A lijepo sam im rekao, dečki, dajte mi za koji kvadrat manji, ali da je nov! Katastrofa!

– Nije... – zaustio je da nešto kaže Pipo, ali ga je Prša smjesta prekinuo.

– Kako nije?! Znaš li ti koliko me koštala adaptacija, renoviranje?! Još da mogu raditi, privređivati, ne bih ništa rekao! Ali ovako... Osjećam se sakato, kao invalid...

– Pa dobro... – započeo je pomirljivo Pipo.

– Nije dobro! – opet ga je prekinuo Prša. – Ne možeš stvarati kad ti je prst u komi! Još pjesme, hajde, ali roman!

Pipo je znao Pršu kao pjesnika, ali sada nije htio potezati pitanje o kakvom se to romanu radi.

– Kupi si kazić – rekao je.

– Sad je kasno, gotovo! Već je izašao. U srijedu je promocija! – odmahnuo je rukom Prša, a onda se naglo ražestio – Ti to mene zezaš, a? Pa nije to pitanje tehnike, čovječe! To je kao da čovjeku bez noge, ekstremiteta, mirno kažeš da si kupi umjetnu!

– Oprosti – rekao je Pipo, iako nije vidio ništa čudno u tome da čovjeku bez noge savjetuje da si kupi umjetnu, i novokomponirano Pršino lice se smekšalo.

– Nije to, stari, pitanje praktično, nego ljudsko! I nije to pitanje fizičkog invaliditeta nego ljudskog! Mi, i ja i ti – tu je Prša upro intimni prst u Pipina prsa točno na slovo „N“ – svi mi živimo u šumi! I kod nas je ne samo čovjek čovjeku, nego i pisac piscu – vuk!

Prša je malo zastao, podigao obrve očekujući efekt, a onda se konspirativno nagnuo prema Pipi.

– To kako su me napali, to si, valjda, čitao, pratio?

– Zbog prsta?! – iskreno se začudio Pipo.

Na Pršinu licu pojavila se grimasa čovjeka uvjerena da ima posla s idiotom, a odmah zatim grimasa čovjeka koji je odlučio da preko toga prijeđe.

– Neka budala, pjesničič, omladinac, napao me u njihovim novinama zbog ovoga i onoga, znaš već kako to ide, pogromaš-

ki, generalni napad na ličnost! I znaš što sam mu rekao?! Rekao sam mu: da se ne varamo, da se ne farbamo, mali, tebe smeta ova zvijezda ovdje...

Prša se već spomenutim kažiprstom kucao po vlastitu čelu, očito pokazujući nevidljivu zvijezdu, ponovo u maniri pjevača narodne glazbe koji pantomimskim pokretima pojašnjavaju tekst pjesme. Pipo je poput zahvalne publike slijedio pogledom putanju prsta.

– Ta zvijezda, rekao sam, ta što tu svijetli, sjaji se, a ne moja ličnost! Ti si se, mali, rađao uz muziku, glazbu Beatlesa, a ja uz prasak i fijuk metaka u partizanskoj bolnici na Petrovoj gori! I mi nismo isto!

– Pa zbilja niste...

– Pa nismo! Zato je mali i izletio iz novina. Kao metak! Shvaćać li sad o čemu se radi i o čemu ti govorim... – rekao je Prša i htio još nešto dodati, ali je očito ugledao nekoga tko je odvuкао svu njegovu pažnju.

– Izvini, stari, brzam, žurim... Eno, traži me Ministar. Jutros nam je riknuo jedan uzvanik...

I Prša je brzo i srdačno munuo Pipu šakom u rame i, kao da se nečeg prisjeća, dodao...

– Nego, ti si, stari, Pipo, je l' da?

– Fink! – izletjelo je Pipi iz usta, ali je Prša već hitao prema izlazu. Pipo je kretnjom netom popljuvanog čovjeka obrisao dlanom lice. Koja sam ja budala, pomislio je i smračio se.

– *Whisky* – rekao je kratko barmenu.

– *Odmah, Mr. Fynk!*

– *Hej, ti!* – mirnim glasom zazvao je Ulaštenog.

Ulaštenu se iznenađeno okrenuo. Fynk je strelovitom brzinom izvadio revolver i ispalio metak. Ulaštenu se stropoštao na pod.

Fynk je mirno zadjenuo revolver u stražnji džep.

– Neki ljudi zbilja nemaju takta. Koliko sam dužan, Joe? – upitao je barmena isпивši piće naskap.

– Kuća časti, Mr. Fynk!

Pipo se po izlasku iz bara „Diana“ uputio u toalet.

Otvorivši vrata sudario se s vlastitim likom u velikim ogledalima. U ogledalu pored sebe ugledao je mladog čovjeka iste visine, iste kratko ošišane plave kose, plavih očiju, u trapericama i bijelim teniscama, u plavoj pamučnoj majici na kojoj se mogao pročitati natpis *Berkeley University*. Pipo je zinuo i netremice buljio u priliku iz ogledala.

– Hi! – rekla je vedro majica *Berkeley University*.

– Hi! – rekla je zbunjeno majica *New York University* i šmugnula u zahod.

4.

Ministar se, iskreno rečeno, uopće nije osjećao kao ministar. A i kakav ti je to ministar kad ga može gnjaviti tko god hoće. Bio je „politički“, eto što je bio, „struktura“. Dali su mu to mjesto pred penziju. Da se bakće s piscima, tom najgorom gamadi. Jedina je korist od svega toga što je tu upoznao Vandu. A Vanda je najbolja stvar koja mu se još mogla dogoditi u životu... U ratu, i kasnije, sve je bilo lako, jednostavno i nekako ljudski. Poslije se zamaglilo. A van se više nije moglo. Bio je kotačić u mehanizmu. Mesarski zanat izučio je taman kad je došao rat. Otišao je u partizane. Poslije ga je bacilo u prehrambenu, pa